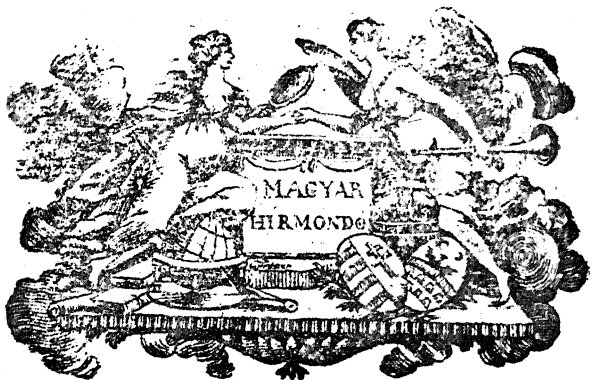

A'
TSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSEG'
ENGEDelmével.

o o o o o o o o o

Nro 40.

Költ Bétsben, Sz. András Havának (Nóvembernek)
17-dik napján 1797-dik Esztendőben.

A' *Velentzei' Respublikánn* nem telt bé
az a' deák befzéd: *Quod cito fit, cito
perit*. A' mi hamar leszsz, hamar is el vész:
mert az említett Közönséges-társaság, 1376
esztendőig tartott, és csak 31 esztendők
alatt származott. *Venétzia* nevű Tarto-
mány, vólt már a' *Velentzei Respublika*
kezdődése előtt is, melynek Lakosai, a'
hajdani Venetusok szövetségben éltek a'
Rómaia kkal. Nevezetes Városaik vóltak:

R r

Aquiléja; Altinum; Patavium; Vicentia; Verona; Trentum 's a' t. A' hol most áll Velentze' roppant Városa, tsak 72 Szigeteskék vóltak ott, melyekben Halászkok laktak. A' 4-dik Század' vége felé rajtok hajtott a' Venetusokonn *Radagaisus* nevű Gothus Vezér: minekokáért Azok közzülök, a' kik közel laktak a' tenger széleihéz. bátorságnak okáért az említett kis Szigetekbe vették magokat: de mihelyt értették a' Gothusok' el távozását: vízfzátértek ismét előbbeni honnyaikba, melyeket mindazáltal későbbben mégént kénytelenítették el hagyni, a' Gothusoknak *Alaricus* nevű Fejedelme előtt, és már akkor állandóul meg-fészkeltek magokat a' mondott Szigetekben, és egyben azok közzül, melyma *Rialtonak* hívattatik, Templomot is építettek Sz. Jakabnak 421-dik esztendőben; és ezen Templomnak építésétől fogva számlálta a' Velentzei Respublika a' maga fundáltatásának idejét. *Alaricus*nál még inkább rájok ijjesztett a' Venetusokra a' Hunnusok' Vezére *Attila*, ki is általrontván Pannoniából az *Alpes Juliae*, (most *del Friuli*) nevű hegyekenn, fel-dúlta *Aquiléját*, *Concordiát* 's *Altinumot*, mely híres Városoknak Lakosai ugyan akkor a' szomszéd Szigetekbe futottak, 's ott, különbölnbféle most is fenn álló helyeket fundáltak, mint p. o. a' mái *Caorle* és *Gra-*

do Városotskákat az Aquiléjaiak építették; *Torcello*, *Burano*, *Murano*, 's *Mazorbo* Helységeket az Altinumiak; *Pelestrinát*, *Malamoccót*, és *Chioggia* Városát pedig, *di Sabbia* nevű Szigetekbenn a' Pataviumiak. Ily módon, 31 esztendőök alatt az Ádriai tengernek minden Szigetei és mtsárjai meg-teltek Lakosokkal, kik, palérozott Emberek lévén, okos szorgalmatosságjok által, Paraditsommá változtatták azokat a' kietlen-helyeket, 's oly Tarsaságban éltek magok között, hogy Velen-tze' Városába, minden Hely, egy egy Képviselőt küldött maga kebeléből, *Tribunus* név alatt, 's ezen *Tribunusok*tól állott az Igazgató-Tanátsza vagy Kormányfzéke az ő Respublikájoknak, mely, szemlátomást kezdett, a' tudományok', mesterségek', és kereskedések' virágoztatása által gazdagodni, pompás épületekkel fényeskedni, 's Tanító-mesterévé lett más bárdolatlan Nemzeteknek, idővel, Urává is. Milyen állapotbann volt már tsak az 5-dik Század' vége felé is? szépen elő-adja *Cassiodorus*. *Justiniánus* Tsászárnak ama' két híres Fővezérjeit *Belisáriust*, és *Narsest*, anynyíra segítette Velen-tze, a' *Gothusok*nak ki-írtásában, hogy a' Tsászárr, haládatosságának meg-bizonyítására el ment Velen-tze Városába, 's bé-íratja ott magát a' Pöl-gárok' laistromába.

R r *

A' Velentzei Respublika, "mostani elenyészésekor, 3 részekre oszlik fel, a' Ts. K. Felség; a' Frantzia Közönséges-Társaság; és a' Cisalpina Respublika között. A' Ts. K. Felségnek jutott: Isztria; Dalmátzia; Velentze Városa, minden hozzá tartozó Szigeteivel együtt az Ádriai tengernek; és az úgy nevezett Terra-fermának, az a' Velentzei Respublikához tartozott földi birtokoknak is leg-nagyobb része, melyben nevezetes Városok: *Pádua, Vicenza, Verona, Rovigo, Udine, Palma-nuova* 's a' t. — A' Fr. Respublikáé lett Albániában, valamint Lodrinon alól birtak ott a' Velentzeiek, *Corfu, (Corcyra) Zante, (Zacynthus) Cefalonia; St. Maestro; Cerigo; Butrinto, Larta, 's Vonizza* Szigetekkel egyetemben. — A' Cisalpina Respublikához; *Bergamónn és Bresciánn* kívül, mitsoda részei kaptsolódtak a' Terra-Fermának? meg-tetstszik a' ki-terjedésének előadásából.

A' Cisalpina Respublika, egy felől Pedemontzium' széleitől az Ádriai tengerig; más felől pedig az Athesis (Etsch) vizéig terjed ki. Két sor Várai vagynak. Egy-egyik sorban fekszenek: *Mántua, Peschiera, Ferrára, Bergamo, és Brescia*; a' másikon, a' *Mediolánumi* kis Vár, az *Urbanói, Orcinovi, és Pizzighitone*. A' Földközi tengernél birtokában vagyón *Massá,*

Carrara, és 18 óránnyi járású Kerület. Az Adriai tengernél, a' Pádus vize torkolatja tsinálja a' határát, 's hozzá tartozik Rimini, és 40 óránnyinál nagyobb ki-terjedésű föld.

Az Ánglusok és Frantziák között folytatandó hadra nézve úgy lett az egyezés a' Ts. K. Felség, 's a' Fr. Respublika között, hogy Ő Felsége, se' Frantzia se' Ánglus hajót hatnál többet, bé nem bocsátat egy Kikötőhelyébe is.

A' Ts. Kir. Felségnek 's a' Cisalpina Respublikának, szabad hajókázása lesz, az egymás' birtokai között folyó vizeken.

A' Modenai Hertzegség, egészen a' Cisalpina-Respublikáé lett. El vesztett Birtokai helyett a' Modenai Hertzeg *Breishgaut* kapja a' Német-Birodalomnak *Sváb* Kerületében.

Az Európai leg-szebb és leg-rakottabb Fegyveres-házak között egy volt valósággal a' Velentzei: de azt nagyon ki-űritették a' Fr. ák.

A' Velentzei Demokraták, Párisba, és *Bonaparté*hoz is küldöttek Követeket.

A' Békesség-kötés' Tzikkelyeit nem tétethette még közönségesekké a' Ts. K. Udvar, mert azok eránt oly egyezés lett

az Alkuvó Ministerek között, hogy tsak a' ratificatio (mind két részről való megerősítés) után tétetõdhessenek közönségessekké.

Károly Fõhertzeg' fõ quártélyja, 4-dik Nõvembertõl fogva, Mannheimbann vagy.

A' *Kehli* és *Auenheimi* sántzolást félbe-hagyták a' Fr. ák,'s még a' múlt Hónap végén kezdtek már a' Rajna' jobb meljékerõl vízszíza takarodni a' bal-meljékre. *Rüdesheim*nál nevezetessen hat ezer Ember szállítottatott által hajókon Oct. 31-dikenn *Bingen*hez.

Ulmánál, a' favágás, 's a' fasinák és sántz-kosarak készítése félbe-szakasztódott Nõv. 2 dikánn. A' Sántzásók közzül is elbõtsáttatott egy harmadrész.

A' Svéd Udvar, szent fogadása által lévén köteles a' Vesztfáliai Békességkötés' Tzikkelyeinek magok erejében való megtartásához, *Rastadt*ba, a' Német-Birodalom és a' Fr. Respublika között tartandó Békességalkura, Követül nevezte ki, Gróf *Fersen* Generálmájorját.

A' Párisi Concilium (Papi-gyűlés) Oct. 29-dikére, háláadó Isteni-tisztelettartást rendelt a' Békességért.

Sieyes egy Tagja annak a' Kommisszionak, melyre bízta a' Fr. Törvényhozó Ifjabbik Gyűlés a' *Campo formidói* Békess-

ség-alkunak meg-visgálását. A' több Tagjai a' Kommiszióznak, *Jean de Brie, Lamarque, Jourdan, Salicetti, Pizon du Garland és Betz.*

A' Fr. Direktórium, közönséges audienciára botsátotta maga eleibe Oct. 30-dikán a' *Bonaparte* Követeit *Berthier* Generalist, és *Monge* Tudóst. Mind ketten tartottak Beszédeket a' Direktóriumhoz. *Berthier*, azt mondotta az *Olajágról*, melyet Ő vitt Párisba, hogy az, ötszáznyoltszvanegy nagyobb és kisebb viadalok szerzették. A' *Bonaparte*' Fővezérségétől fogva történt különbözőféle verekedések' számát száztizenegyr tette. — *Monge*, sokat beszélt a' régi Egyiptomiaknál, Görögöknél, és Rómaiaknál virágzott Tudományokról 's Mesterségekről. Ki-ereszkedett az Angliai Nép dicséretére is, mely, egy Newtont ajándékozott a' Világnak, és a' mely, úgy meg-különbözteti magát, a' Hazai-szeretet, 's a' tudományokban, és mesterségekben tett előmenetelei által.

A' *Berthier* és *Monge*' Beszédeire adott feleletében buzdította a' Direktórium' Elöl-ülője *Reveillère-Lépaux*, a' Fr. Katonákat az Anglusok ellen, kiknek tulajdonította a' többek között, a' Fr. ák között történt belső szakadásokat 's villongásokat is.

Kellermann Generalist ki-tételé a' Vezérségből a' Fr. Direktórium azért, mivel

meg nem engedte volt Az, a' Seregének, hogy oly Írásokat küldjön Párisba, mint küldött a' *Bonaparte*' Serege.

A' Kiköltöztek' megítélésére Párisban felállított Katonai Komiszzió, halálra ítelt Oct. 30-dikán *Chenü* nevezetű néhai Nemest, ki Hadnagy volt a' hajdann *Pikardiáról* neveztetett gyalog Reg. ben, annakutánna kiköltözött, 's ismét vizfszatért engedelem nélkül a' Fr. földre. *Frebourg* Jósef nevű más néhai Nemest büntelennek ítelt az említett Komiszzió.

A' Párisi Tudósítások szerént, 3 száz ezernél több fegyveres Ember indul ki Fr. Országból Nagy-Britannia ellen.

Londonból Oct. 24-dikén: — „Nem tsak itt okozott örvendetes Innepléseket a' *Duncan* Admirális' győzedelme; hanem egész Angliában és Skótzsiában is. Ötven ezer forintra számlálják azt a' summát, melyet a' borra vetett adónak meg-nagyobgyobbításához képest, bé-hajtott a' közönséges Káfszába, a' győzedelmes Tengeri Fővezér egységéért meg-ivott bor. A' midőn ki szállott Lord *Duncan* Admirális Oct. 27-dikén *Margaténál* a' szárazra: ágyúk lövettek ki tilztességére, 's akkor is midőn el indult onnét egy posta-kotsin, *Pitt* Minister mezei jószága felé, a' hol igen nagy örömmel fogadtatott. — Diadalmas hajóink közzül, még tsak *Isis* nem érke-

zett vízfőzsa partjainkhoz: de telyes remény-
ség vagyon annak vízfőzsa-érkezése eránt is.
A' Hollandusok' *Texeli* Kikötőhelye előtt
újra 'strázsálnak, Formidable, Agamem-
non, Ganges, és Brakyll nevű hajóink,
's bé se' botsátanak oda semmi hajót, 's
ki se' erefztenek belőle. “

„Itt Londonban meg-haladja már a'
hatvan ezeret az a' summa, melyet önként
ajánlgattak öfzfze nemes szívvű Lakosaink
a' győzedelmes Hajósseregbeől el esett Vité-
zek' Özvegyeiknek 's Árváiknak fel-segél-
lésére. Minden Kikötőhelyeinkben is gyűl a'
pénz ezen áldott végre. Méltó ditsekedés
matériája, hogy a' Köz-emberekkel is köz
Angliában a' Hazafiúi-köz-lélek: mert sok
Regementek, a' Tisztjeik híre nélkül papi-
rosakat indítottak el magok között, me-
lyekre kiki rá írhasa. mit szánt el az említ-
tett Ügyefogyottak' számára. Hírével es-
vénn ez a' Tiszteknek, Ők is örömmel fel-
írták magokat a' Közemberek' neveikhez,
's által küldötték e' név-laistromokat *Dun-
can* Admirálisnak. “

„Irrlândia (Hibernia) partjainál, tíz
línei hajókkal és öt Fregátokkal erőseb-
bítettett a' *Kingsmill* Admirális' Hajóssere-
ge, hogy annál hathatósabbann ellent áll-
hasson a' Frantziáknak, kik a' környülál-
lások fzerént, el nem mulatják ott is nagy
erővel fzerentséjeket próbálni. “

„Hogy a' had újra el fog kezdődni, jele az is: mivel még eddig mindig két posta-hajók állottak *Dovernél*, hogy a' Ministériom' Írásait által hordhassák Fr. Országának *Calaisi* Kikötőhelyébe: de már most az említett két posta-hajók el küldettek *Dover*től, *Yarmouth*hoz.“

„Angliának minden részeiből érkeznek a' sok örvendező Írások, a' Hollandusokon vett ditső győzedelemre nézve a' Királyhoz. Ő Felsége, maga személyében meg-fogja látogatni a' *Norei* partnál, *Duncan* Admirális' Hajósaeregét, melynek diádalma, nagy ösztönül szolgál más Anglus Hajósseregeknek is a' Nagy-Britanniai név' tengeri ditsőségének fenn-tartására.“

Elegyes Tudósítások.

A' Frantzia Respublikához járult Belgiomi 's' más újj Osztályokban, meg-hagyattak vala az oly Egyházi Fundátziók, melyeknek tzelja vólt a' közönséges tanítás, vagy a' Betegekre való gondviselés: de a' közelebb múltt 25-dik Oct.ri Ülésében a' Törvényhozó Iffjabbik Gyűlésnek, *Andouin* Tag' feltétele szerént, el-végeztett, hogy végek szakadjon minden afféle Fundátzióknak is.

A' *Mechliniai* Érsekről, *Frankenberg* Cárdinálisról oly bizonyyságot tettek négy

Brüsszeli Orvosok, hogy élete' veszedelme nélkül nem utazhat, 's még is el kellett neki indulni Octób. 21-dik estvéjén, *Kolónia* felé. Sokaknak meg-esett a' szívek egy ily nyóltzvan esztendő's öreg Atya'sorsain. Egy esmeretlen, száz luidórt ajándékozott neki. Mások is ajándékoztak tehetségekhez képest, úgy hogy tíz ezer forintra tett a' mit kevés idő alatt önként öszlze-adogattak számára.

A' Pruszfiai Király, rendkívülvaló audientziára botsátotta magához Oct. 20-dikán, a' Berlini Orosz Követet, *Panin* Grófot.

Pápa Ö Szentségének ismét úgy megerősödött már az egészsége, hogy gyakran ki jár, 's részt vesz az igazgatásban is.

A' Fr. Direktórium, egy Végzést adott ki Oct. 27 dikén, melyben jelenti minden Külföldi Frantzia Tisztviselőknék, hogy ha egy oly írásra, a' melyben nékiek a' hivatalbéli és Polgári titulussokon kívül még valamely más is adódik, válaszolnak: azonnal ki-esnek tiztségekéből.

Konstántzinápolyban Oct. 7-dkén két nagy Granarium el égett. A' Tsászar megárestáltatta a' Granariumok Inspectorát.

Amaz éles pennájú *Richer Serizi* is egy vólt a' meszfzföldi számkivetésre ítéltett Párisi Újságírók közzül: de ezen kemény szententzia elől szerentséssen általutazott Helvetziába.

Egy Straszburgi Tudósítás szerént el fogattatott Basileában *Richer Seriz* Nőv. 3-dikánn, 's meg-árestáltatott.

*Százhatvan esztendő*s Ember hala meg a' múltt Septemberben Norvegiában, ki nek neve *Surington* József; 's lakása, Ber gentől nem messze volt. Életének utolsó szempillantásaig mindég látott. A' halála napját meg-előzött estvén öszsze-hívatta Familiáját és Barátit, 's érzékenyítő ki-fe-jezésekkel vett tőlök bútsút. Az Özvegye, mely már 7-dik volt a' Feleségei száma-ban, még alkalmasint Iff ú. Számos Ár-vái között, a' leg-öregebbik Fia, 103; a' leg-iffjabbik pedig 9 esztendő

A' Tudományok

Angliábann meg nem szűntek virágozni még a' hadi lármák között is. A' Lon-doni Királyi nagy Társaságon kívül, után-na látott a' Manchesteri Litteraria és Phi-losophica Társaság is a' hasznos nyomozá-soknak és fel-fedezéseknek, melyeknek summáját Német nyelven is kezdette köz-teni *Buhle* Göttingai Professor Úr. A' múltt esztendőben ki-nyomtatott Munká-ja a' Társaságnak, magábann foglalja a' többek között, Orvos-Doktor *Bardsley*-nek, arról a' még eddig orvosolhatatlan nyavalyáról való észre-vételeit, mely áll, a' víztől való ifzonyodással egybe-kötötett meg-veszetteiségéből a' vérnek. A' Man-

Chèsteri Társaság' hasonlatosságára, *Ex-
terbenn* is állott fel egy, és már tavaly
adott is ki nyomtatásban egy tsemó érte-
kezéseket, melyek között, az írásbéli íz, és
a' régiségek körül való vizsgálódások bő-
vebb mértékben fordulnak elő, mint a'
Természet' méjj titkainak fejtegetései. Meg-
ítélődik p. o. azokban: mitsoda lélekkel
írt *Pindarus*? és mely szerentsés volt *Sha-
kespear*, a' természeti tulajdonságoknak le-
rajzolásában. Elő-adódik, a' Kígyók' tisz-
teletének, a' Sólyommai való vadászatnak
Históriája 's a' t. — Követést érdemel az
Anglusoknak kivált az a' buzgósága, me-
lyel törekednek nagyobb tökéletességre
vinni, a' Kézi-mesterségeket; a' Kereske-
dést, és a' Mezei 's házi-gazdaságot. Az
e' végre különösen dolgozó és jutalmak-
nak ki-oltsága által dolgoztató Londoni Tár-
saság, 14-dik Darab Könyvét botsátotta
már Világ' eleibe 1796-dik eszt. ben, mely
14-dik Tómus is sok szép tanúságokat 's
útmutatásokat foglal magában, a' posvány-
ságoknak ki-száraztásáról; a' héjjoktól meg-
foltzatott élőfáknak orvoslásáról; a' ló-
herének mohonn evése miatt fel-puffadt
marhákon való segítésről 's a' t. *Bath-*
bann is munkálódja a' Közjót egy ilyen
Társaság, melynek folyó Munkájából 8-dik
Szakasz jött már ki a' múltt esztendőben.
Mint lehessen Angliának minden részei-
ben külön külön, a' leg-nagyobb tökéle-

tességig gyarapítani a' Földmivelést? ezen nagy tárgy körül, több esztendőktől fogva sikeresen szorgalmatoskodik már egy Kommiszfzió, és nevezetesen annak nemese lelkű Elölülője *Sinclair* Úr, ki ezen esztendőben ki-adta, a' Kommiszfzió kezei között lévő 's már helybe-hagyott írásoknak első részét 39 metszett-táblákról le nyomott Képekkel egyetemben. Egy Tagja az említett Kommiszfzióknak *Anderson* Úr, kinek a' Földmivelésről és Mezei-gazdaságról készített Könyve, melyet O, a' múlt eszt. benn, *Essays relating to Agriculture, und Rural Affairs* nevezet alatt adott ki 3 Darabokban, oly Könyvnek ítéltetik, hogy a' nélkül egy jó Mezei Gazdának se' lehetne el lenni.

Ha idegen Országról is édesdeden esik ilyeneket elő-számlálni: mely nagy örömmünkre vagyon tehát, midőn egy Keszthelyi Oeconomicum Institutumról, 's egy Nagy-Váradi Selyem-Fabrikáról tudósíthatjuk Nemzetünket.

A' Keszthelyi Institutum Oeconomicum abból áll, hogy M. Gróf *Festetics* György Úr' kívánván a' jövőendőbeli felsőbb 's alsóbb Tisztjeit tudós Gazdák által oktattatni, e' végre ki-méretett Keszthelyen 200 hóld szántó-földet, 100 hóld rétet, 100 hóld erdőt, egy fás 's veteményes kertnek 20 hóldat, egy szőlőt. Adott a' mezei munkához 's majorkodáshoz, jármos ökröket;

teheneket, juhokat, 's a' t. Így nem csak a' Könyvekben olvassák az Iffjak a' megjobbított gazdaság' rendjét, de annak valóságáról magok munkájok után, szemlätomást, meg-gyöződven, azt annál nagyobb örömmel és iparkodással követhetik. Két rendbéliek pedig a' Tanulók. Az elsőkhöz tartoznak, a' kik felyebb való Tiszteknek vagynak ki-választva. Ezek mind a' külső mind a' belső gazdaságot, több esztendőkhöz által, annak rendje szerént folyvást tanulják, és a' vett oktatásokat azonnal, az esztendőnek mind egyik részeiben elő-fordúló szókott különbkülönbféle tárgyakra practice alkalmaztatják. A' másod rendbéliek lesznek a' paraszt gyerköték, a' kikből jövőendőben értelmes Majoros-gazdáknak, Méhészeknek, Vintzelléreknek, Béréseknek 's a' t. kellenék válni. Mind a' két rendbéliek, az Uraságtól lakást, és a' különbözö állapothoz képest, egyforma ruházatot nyernek. Ezenn ditséretes köz-javú igyekezet már kezdetben vagyon, és méltan lehet belőle a' leg jobb hasznót reményleni. A' jó Gazdaszfszonyok' neveltetésére is ki fog idővel a' gond terjedni.

A' selyem mivellettő Nagyvárad Tár-saság, 1794-dik eszt. ben kezdődött, és már derekas folyamatban vagyon hasznos munkája. Az idén September' végéig 3836 font selyem váltatott bé, a' körül belől levőktől, a' mely 1918 forintba került. Az

ilyen 's hasonló költségek' győzésére az eddig 61 Üri Személyekből álló Társaság, tsupán 50, 50 forintot adott öfzfze, 's már most az el készült különbkülönbféle selyem matériák meg-hozzá a' hafznót, az egész Közönségre nézve is; mert ez által nem tsak 10 ezer forintnál több fordul meg Nagy-Váradon esztendőnként; de módja is vágyon, hogy a' Társaság' bóltjában; a' selyem pórtékákat, ki-fzabott utólsó és igen mértékletes árron meg-fzerezheti. Eddig tsak 9 Ofztovataokban dolgoztak a' Szövök, de lassanként mind többre fzaporodik a' fzámok. Már a' Magyarok is belé kezdenek édesedni e' munkába. Tsak módja legyen a' Magyarának a' tanulásra, 's látásra, semmiben nem enged más Nemzetbélinek!

* * *
Jelentés.
* * *

Éppen most esett értesemre, hogy Szathmári István Úr; azonn tselekedetét, melyről már maga Verseket irt, még az én tsekély Verseimmel is kívánja nemésíteni; mivel azokat, sok hozzáadásokkal ki-nyomtatattatta. Én a' verseimet, éppen más végre kívántam alkalmaztatni: minnekokaért jelentem az Erdemes Közönségnek; még pedig igen nagyon sajnálva, hogy hírem és akaratom ellen tselekedte Szathmári Úr; a' mit tselekedett.

Kolosvárt Oct. 4-dikén.

M. B.